

Máté Imre önéletrajzi feljegyzéseiből

Közzéteszi: SIPOS ANDRÁS

Máté Imre 1894. január 9-én Nagyváradon született. Családja a hagyomány szerint székely eredetű. Édesapja, Máté Péter néhány száz holdat kitevő öröklött földjeit bérbe adta, és építési vállalkozó lett. Amikor a század vég építési pangása folytán ezen a területen is becsúkültek a lehetőségek, 1898-ban a postánál helyezkedett el. Hamarosan Gyulára helyezték a postai raktár vezetőjének, és fia, Imre itt folytatta elemi és középiskolai tanulmányait. A gimnázium utolsó éveit már Békéscsabán járta ki, ahol 1914-ben érettségizett. Ekkor a család édesapja új szolgálati helyére, Debrecenbe költözött, ahol Imre beiratkozott az egyetem jogi karára. 1914. november 1-jétől Mezőgyán község segédjegyzőjeként kezdte közhivatali pályáját. 1916 januárjától a Földművelésügyi Minisztérium nagyváradi kirendeltségén helyezkedett el. A nagyváradi jogakadémián, majd a kolozsvári tudományegyetemen folytatta tanulmányait, 1918-ban Debrecenben avatták az államtudományok doktorává. A háború idején nem kellett bevonulnia, mivel csak segédszolgálatra minősítették alkalmasnak.

Az ország felbomlása és a forradalmak Nagyváradon érték. Nagyvárad román megszállása után elhagyta a várost, és átmeneti mezőgyáni tartózkodás után Budapestre ment. (Emlékirata szövegében ennek időpontjaként hol júniust, hol júliust jelöli meg, legnagyobb valószínűséggel, és a szövegösszefüggésből is következően, első ízben valamikor a Friedrich-kormány uralma idején érkeztetett meg.) A Földművelésügyi Minisztériumban szolgálattételre jelentkezett, majd alkalmaztatásra vonatkozó ígéret birtokában átmenetileg visszatért Mezőgyánba. Miután szakdíjnoki státusza elintézését nyert, Horthy és a Nemzeti Hadsereg bevonulása (1919. november 16.) után ismét, immár végleg visszatért a fővárosba.

1936-ig dolgozott a minisztériumban, ahol legmagasabb beosztása a törvényelőkészítő osztály ve-

zetői posztja volt. Emellett kiterjedt tudományos, szakirodalmi munkásságot fejtett ki az agrár- és földbirtok-politika, a mezőgazdasági szakigazgatás terén. Az 1930-as évek elején átmenetileg a Miniszterelnökségen teljesített szolgálatot Magyar Zoltán, a közigazgatás racionalizálásának kormánybiztosa mellett, s kapcsolatuk később sem szakadt meg. 1936-ban az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatója lett. Az 1939-es választásokon a gyulai kerületben választották képviselővé a kormánypárt (Magyar Élet Pártja) színeiben. 1944 novemberében részt vett a nyilas országgyűlés soproni kitelepülésében.

1945 márciusában hagyta el végleg Magyarországot. Az emigráció azon irányzatához tartozott, amely a hazai változásokat és az új államiságot kezdettől fogva illegitimnek tekintette. Az 1947. augusztus 20-án Altöttingben kisbarnaki Farkas Ferenc vezetésével megalakított „emigráns kormányban” ő kapta a földművelésügyi tárcát. 1950-től az Egyesült Államokban élt.

1965-ben Ausztriába települt át. Itteni életéről egyelőre mincsenek bővebb információink. A jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint 1983-ban Los Angelesben hunyt el. Irathagyatéka, amely önéletrajzi feljegyzésein kívül kiterjedt emigrációs levelezését is tartalmazza (nagy részt az Egyesült Államokban töltött időszakból), még tisztázatlan módon és időpontban került a Burgenlandi Tartományi Levéltár őrzetébe.¹

Emlékezéseit az emigrációban írta, valószínűleg a publikálás szándékával, de befejezéséig és megszerkesztéséig nem jutott el. A kézirat 1952-nél megszakad (néhány kisebb kiegészítés későbbi évekből is található a hagyatékban). Munkáját bevallottan a „későbbi kor kutatói”,

az „oknyomozó történészek” számára készítette, és mint tollforgató, társadalomtudományi elemzésben járatos ember, az életút minden lényeges állomásánál nagy gondot fordított annak a miliőnek a dokumentatív erejű ábrázolására, amelyben mozgott. Ennek köszönhetően az olvasó viszonylag részletesen megismerheti a harmincas évekbeli jobboldali „reformmemzedék” egy jellegzetes képviselőjének társadalomképét. Saját pályafutásának értelmezését az alacsony sorból „egyedül, protekció kikapcsolásával” előretört és a „legfelsőbb vezetésig” kizárólag képességei, akaratereje, szorgalma révén eljutó tehetség motívumára építi. (A leírásból persze egyértelműen kiderül, hogy miközben családja valóban sem előkelő, sem különösebben jómódú nem volt, társadalmi beágyazottsága fontos pontokon segítette a pályafutás kibontakozását.) Summázatként azt a következtetést vonja le, hogy „a sokat tárgyalt és széles rétegek által elítélt társadalmi, valamint közéleti bástyák csak a gyengékkel szemben állottak fenn.” A „degenerálódás folyamatában” élő „vezető osztályok” már gyengék voltak arra, hogy az igazi tehetség érvényesülni vágyó feltörekvésének „eredményesen keresztbe álljanak”.

E helyütt a memoár két részletét közöljük. Az elsőben a szerző a forradalmak és a román megszállás megpróbáltatásait még ki nem hevert 1919 végi Budapest világváló találkozását, itteni beilleszkedését ábrázolja. A második részben a harmincas évek közepén már befutott minisztériumi tisztviselőként és a Gömbös Gyula mögött álló informális agytröszt tagjaként kialakított társasági kapcsolatrendszeréről számol be.

György bukkantak rá. Ez úton is köszönöm, hogy felfedezésüket megosztották velem, és az anyag megismeréséhez nyújtott baráti segítségüket.

1 Burgenländisches Landesarchiv. Nachlass Dr. Máté Imre. Inventar A/XXVIII/6. – Az igen értékes, eddig feltáratlan hagyatékra Hungarica-kutatásuk során Bariska István, Dominkovits Péter és Tilcsik

Dr. Máté Imre
Országgyűlési almanach, 1940

*„Láttam azt, hogy a társadalmi
nexusokat tartani és bővíteni kell,
ott kell lenni a jelentős családok
fogadónapjain...”*

[1919]

Budapestre érkezésem után nem találtam szállást és ellátást. Pénzem nagyon kevés volt, így kellett valami kiegészítő megoldás. A minisztérium közölte, hogy lakást ez idő szerint a Britanniában székelő különítmény utal ki.² Menjek oda. Én semmit nem tudtam ezek kilétéről és jellegéről. De amint beléptem, tisztába jöttem. Fegyveres őrség fogadott. Csak úgy tudtam bejutni, hogy kértem egy tisztnek a kihívását. Ez egy ismerős fiatalember volt, aki egyenesen Sefcsik századoshoz³ vitt be, aki nagy barátsággal fogadott és azonnal kiutalt nekem egy szállást a Meteor nevű körúti szállodában.⁴

Ezzel a nappal budapesti lakos lettem. Új életkörülmények, új impressziók és új küzdelem. Körülbelül 1919. július eleje volt. A minisztériumban elintézték ügyemet, és mint fogalmazó szakdíjnokot osztottak be a földbirtokpolitikai főosztály főnöke, dr. Mattyasovszky Miklós⁵ miniszteri tanácsos, egyetemi tanár mellé. Íróasztalom az ő előszobájában lett kijelölve. Te-

- 2 Britannia Szálló (ma Radisson Blu Béke Hotel) VI. Teréz körút 39. Horthy Miklós budapesti bevonulása (1919. november 16.) után a Prónay Pál vezette különítmény szálláshelye.
- 3 Schefftsik György, a Prónay-különítmény Britannia Szállóban elszállásolt részlegének parancsnoka.
- 4 A Meteor Szálloda VII. Erzsébet körút 6. szám alatt volt.
- 5 Mattyasovszky Miklós dr. (1875–1939) jogász, agrárpolitikus, egyetemi magántanár, 1900-tól szolgált a Földmívelésügyi Minisztériumban, 1918 – miniszteri tanácsos. 1921-től az Országos Földbirtokrendező Bíróság tanácselnöke. 1922-től a Műegyetem rendkívüli tanára. 1935-ben az MTA levelező tagja.

hát olyan titkárféle munkaköröm lett. Volt ugyan ide beosztva egy fiatalember, akiről megtudtam az első percben, hogy gróf Nyáry Istvánnak hívják, ugyancsak azt a jelleget viseli, amit én kaptam. Inkább alacsony termetű, kerekarcú, lassú beszédű, raccsoló, de teljesen kifejezés nélküli tekintetű, inkább polgári kinézésű férfi volt. Pár nap alatt láttam, hogy igen jóindulatú, csendes, de határtalanul gyenge képességű ember, akit kétségtelenül grófi mivolta hozott minisztériumi szolgálatba. Nem tévedtem, mert édesatyja, aki hasonló nevet viselt, ebben a minisztériumban volt miniszteri tanácsos, ez időtájt már nyugdíjban, ugyancsak szerény képességei miatt. Nyáry gróffal jó barátságba kerültem rövid idő alatt. Láttam, hogy bizonyos mérvben ő is tisztában van azzal, hogy grófi származása tartja csupán állásban, mert bevallotta nekem, hogy ő bizony nemigen tud aktákat intézni. És azt hiszi, hogy ez a beosztás rá nézve nem előnyös, miután a főnökünk egy nagy tudású egyetemi tanár, aki nem igen sokra becsüli a tehetségtelen embereket. „Az a nézetem” – mondotta – „hogy reád itt nagy jövő vár, miután Te is ilyen tudós ember vagy”. Józan elhatározással adottságainak megfelelőbb elhelyezkedést kerestél és talált. Miután a háborúban főhadnagyi rangot nyert el, így felvettette magát a hadsereg kötelékébe, és mint gazdászati századost aktiválták. Amikor elbúcsúzott tőlem, csak ennyit mondott: „Én elmegyek innen egy nekem való pályára, tudod, gróf vagyok, és a hadseregnél az a kvalifikáció, és hiszem, hogy elérem a legmagasabb rangot is. Neked igen sok jót kívánok, itt sokat tanulhatsz a főnökünktől és szép jövőnek el-

indulása lehet ez a beosztásod.” Csak néhányszor láttam őt ezután életemben, de igaza volt, mert pár év múlva már törzstiszt lett. Én pedig tényleg elindultam ezen a helyen igen nagy lendülettel a szélestávú jövő felé.

Főnököm magas, szikár, vörös bajszú, szürkészemű, végtelenül higgadt, de nagyon határozott ember volt. Hangos szót tőle hallani nem lehetett. Munkájában, alantásaival szemben és felettesei felé is lelkiismeretes, precíz, de hajlíthatatlan volt. Igen rövid idő alatt bevont munkájába, és tényleges munkatársává fogadott. Ez végtelenül nagy elismerést jelentett, miután zárkózottsága közismert volt, és munkatársaitól sokat kívánt. Számos tudományos könyve jelent meg, és három egyetemnek volt magántanára, illetve egynek rendkívüli nyilvános tanára. Családja a legelőkelőbbek közé tartozott. Felesége báró Jeszenszky leány volt. Heves megyében 1200 kat. holdas tehermentes birtoka és néhány háza volt. Minden kellékkel rendelkezett, hogy szellemileg, hivatalilag és magánéletében független legyen. Hívó, de nem bigott katolikus, aki gyermekeit a legpuritánabb módon nevelte, és magánéletét a polgári egyszerűség kereteiben rendezte be. Nagyon is takarékos természete meglévő vagyonát növelte. Semmi szórakozása nem volt. Nem járt a kaszinóba, nem ivott, nem dohányzott, nem kártyázott, minden percét a hivatal által le nem kötött idejének a tudománynak szentelte. Számomra nagy öröm volt miniszteriális pályámat ilyen ember mellett elkezdni. Nagyon sokat tanultam tőle nemcsak a tudomány vonalán, hanem a hivatali helyzet megítélése

terén is. Reális természetem itt alaposan kibontakozhatott.

A főosztálynak három ügyosztálya volt. Ezeknek főnökei Eberling Ede dr. miniszteri tanácsos, Balázsovits Dezső miniszteri tanácsos és Blaschka Lajos miniszteri osztálytanácsos.⁶ Az egyes osztályokba beosztott referensek szimpatikus, előkelő modorrú, jórészt nemesi osztályból származó, tipikusan miniszteriális emberek voltak. Mindnyájukkal szemben igyekeztem nagy előzékenységet tanúsítani és velük a baráti, valamint hivatali kapcsolatot meleg szálakkal kiépíteni. Aránylag sikerült is.

Ami nekem az első pillanatban feltűnt, hogy jóformán alig akadt olyan tagja az osztálynak, aki magyar nevű vagy magyar vérű lett volna. Nem találtam ugyan ebben semmit, miután a nagyváradi életem során belenőttem a speciálisan magyarországi viszonyokba, ahol számos nemzetiség él egymás között, és ahol az egyes nemzetiségiek fiai jó magyarok voltak. Itt már az volt a helyzet, hogy ez a nemzetiségi hovatartozás nem hangsúlyozódott ki egyáltalán, mert ezeket a neveket és családokat mindenki magyarnak tartotta. És azok is voltak, jó magyarok.

A miniszter ez idő tájt Rubinek Gyula,⁷ az Országos Magyar Gazdasági Egyesület egykori igazgatója volt. Vele csak két hónapi szolgálatom után ismerkedtem meg. De ezt követően többször is érintkeztem vele. A nagybirtokos osztály exponense, közgaz-

daságilag jól képzett és politikailag a vezető réteghez tartozó országgyűlési képviselő volt. Észbeli képessége valamivel alatta volt műveltségének, és annak a nagy feladatnak, amit ebben a helyzetben a magyar mezőgazdaság jelentett. A politikai helyzet is igen zavaros volt, és még legkevésbé kedvezett annak az irányzatnak, amit ő képviselt. Így hamarosan megbukott.

A minisztérium egész tisztikarával pár hónap alatt ismeretségbe kerültem. Ehhez a lehetőséget éppen beosztásom adta meg. Egy nagynevű főosztályfőnök előszobájában mindenki megfordult, és számomra is sok alkalom nyílt más osztályokkal kapcsolatba kerülni. Ugyanígy rövid idő alatt kapcsolatba kerültem annak az időnek politikusaival. A felsőházi tagok, országgyűlési képviselők, főispánok, főurak, volt miniszterek egymást váltották szobámban, várakozva főnökömmel való találkozásra. Ezt az időt én a velük való beszélgetésre használtam fel, és így igen gyorsult nemcsak ismeretségi köröm, de meglátásaimnak területe is. Főnököm egyébként minden egyes látogató által érintett kérdés végrehajtásának mikéntjét rajtam keresztül továbbította az osztályokhoz. Így az egyes szereplő emberek mozdulatait is alaposan megismertem. Ugyancsak hozzám jöttek a miniszterek és politikusok levelei, amelyekben egyes ügyeket protezsáltak. Nagyon is közel kerültem az államéletet irányító kulisszákhöz. Nem voltam meg-

⁶ Helyesen Blaske Lajos.

⁷ Rubinek Gyula (1865–1922) politikus, 1893 – az Országos Magyar Gazdasági Egyesület ügyvezető titkára, 1906 – igazgatója. 1901-től országgyűlési

képviselő. 1919-ben a Kisgazdapártban töltött be vezető szerepet. 1919. augusztus 27-től 1920. július 19-ig földművelésügyi miniszter. Ezután 1920. december 16-ig kereskedelemügyi miniszter.

lepve, de minden energiámmal igyekeztem a tények rúgóit kihámozni, és a helyes eligazodás útját megtalálni.

Nagyon rövid idő alatt a közérdeklődés előterébe kerülő politikai események sodrába kerültem. A földbirtok helyesebb megoszlásának szabályozásáról szóló törvényjavaslat kidolgozásával főnökömet bízták meg. Munkájába csak engemet vont be.

A Meteor szállodában egy kis szobám volt. Szomszédjaim Horváth Gábor és egy másik főhadnagy voltak. Ők egy nagy balkonos utcai sarokszobát foglaltak el. Jó baráti viszony fejlődött közöttünk, úgy hogy szabad időnket együtt töltöttük. Amikor pedig Horváth Gábor egyedül maradt szobájában, feladtam a magamét és hozzája költöztem be. Az együtt eltöltött pár hónap igen kedves és a nehéz időket megkönnyíteni alkalmas bohém időszak volt.

Horváth fivére volt Horváth Idának, a miniszterelnökség később nagyon is neves titkárnőjének, valamint fia annak a Horváth altábornagynak,⁸ aki az első világháborúban Horvátország egyik katonai parancsnoka volt. Életünk egyik jellemző tulajdonsága volt, hogy nemigen volt pénzünk. Éppen ezt a tényt kellett hangulatra felváltani. Szereztünk tehát néhány szórakozóhelyre, mint az Angol Park és egyik moziba „tiszteletjegyet”. Ha nem volt pénzünk, vacsora helyett szórakozni mentünk. De igen ritkán történt az meg, hogy az evés

kérdését ne tudtuk volna praktikusán megoldani. Ha nem volt másra pénzünk, vettünk egy dinnyét, és egy kis kenyeret. Felvittük a szobába, és a pincért berendelve megterítettük asztalunkat teljes komforttal, és megettük, jó viccek mesélése közben, a bőséges ennivalót. Utána pedig Angol Park.

Ablakunkból néztük éjszakánként a zajló eseményeket. Ez a vidék igen forgalmas és a forrongó eseményekhez közeli hely volt. Minthogy mindketten távol tartottuk magunkat minden izgalomtól, így az utcán nemigen járkáltunk éjjel, azonban nem fáradtunk el az éjszakai életnek a balkonnól való tanulmányozásában. Ilyenkor jártak már a katonai őrzérek, rendőri készenlétek, valamint a kommunista maradványok himpellérjei, de a zavarosban halászni szerető semmiháziak. Érthetően sok összetűzés, kiabálás, nyílt utcai gyilkolás és mindenféle atrocitás tarkázta az éjszaka eseményeit. Mindennapi esemény volt a jajgatás, segélykiáltás, rohanás és üldözés. Soha nem lehetett tudni, hogy ki a gazember, aki üldöz, vagy akit üldöznek. Avagy mindkettő. Így nem volt tanácsos kimenni, vagy a segélykiáltásra reagálni. Nem egy esetben láttunk embereket leütni, izgalmas harcok után letartóztatni. Lövöldöztek és bicskáztak. Ez az időszak még a forradalom, ahogy akkor nevezték, az ellenforradalom korszaka volt. Mindezek szem-

⁸ Nem sikerült egyértelműen azonosítani. Ilyen nevű tábornok nem szolgált a jelzett beosztásban az első világháború idején. Az altábornagyi rangot Horváth László érte el, akit a k.u.k. hadsereg vezérőrnagyként 1917. január 1-jén nyugdíjaztak, és 1918. szeptember 8-án nevezték ki címzetes

altábornaggyá. (Balla Tibor szíves közlése). Arra vonatkozóan nincs adat, hogy Horvátországban lett volna katonai parancsnok. (Ezúton is köszönöm Kiss Gábor és Pollmann Ferenc szíves segítségét a kérdés tisztázásához.)

lélése szintén jó tanulmányt jelentett. Vágyunk már mindannyian a rend és a polgári élet fegyelmé után. A nappalok mindenben megfeleltek ennek. Csak az éjjelek tartották meg izgalmas jellegüket.

Amikor már én a minisztériumban állásomban megerősítést nyertem, elköltöztem innen, búcsút mondtam tisztai barátainak, és a Bakáts tér 5. szám alatt, Mikó Istvánné idősebb özvegyasszony lakásában béreltem egy kis udvari szobát. Később tudtam meg, hogy háziasszonyom Mikó szövetkezeti igazgatónak és Mikó igazságügyi miniszteri tanácsosnak⁹ az édesanyja. Ők is erdélyiek. Igen stílusos, jó magyar nagyszony külsőjével rendelkező, művelt és kedves hölgy volt, akinél szívesen laktam. Lényegében ezzel az időponttal indult meg számomra a pesti magánéletem. Innen, ha szép idő volt, gyalog sétáltam be a minisztériumba, máskor pedig a Lónyay úti villamossal. Ez a vidék sokkal csendesebb volt, mint előbbi lakhelyem. Idáig az atrocitások nemigen jutottak el. Lakásomért havi 20 forintot¹⁰ fizettem. Ekkor még a pénzünk jó volt.

Időközben kollégáim közvetítése révén számos úri családnak lettem bevezetve. Persze majdnem kizárólag olyanokhoz, ahol eladó leány is volt. De nekem mindegy volt, lényeges az volt, hogy a Földművelésügyi Minisztérium által gondozott területeken befolyásos családokkal magánkapcsolatba kerültem. Alig telt el egy esztendő, és már minden számba jöhető család és személy tudta, ki vagyok, és erre a

magyar élet jellegzetessége mellett nagy szükség volt.

Természetesen közben Budapest forgalmát, életét, társadalmi kapcsolódásait, a befolyásos rétegek érintkezéseit, a hivatali intrikák kulisszatitkait, a klikkek összetételét és harcait, a rokoni kapcsolatok kihatásait, a politikai élet szövevényeit és a magánélet bevett szokásait figyeltem meg, és sajátítottam el. Gyűjtöttem az impressziókat, adatokat, híreket és ezeket magamnak jól elraktároztam. Igyekeztem minél gyorsabban megemészteni és konzekvenciákat levonni. Minderre nagy szükség volt, miután nem Pesten nőttem fel, és nem származtam hivatalnok családból, ahol a gyermekkorban sajátítják el ennek az egészen jellegzetes életformának szükségleteit.

Ekkor már étkezésem is meg volt szervezve, miután a minisztériumban volt egy étkezdé, ahová főleg a nőtlen tisztviselők jártak enni. Itt újabb formában találtam érintkezést kollégáimmal. Az étkezés monoton, de elegendő volt. És anyagi viszonyainkhoz simult.

Miután a kezdetnek ezen elemi osztályait kijártam, és volt lakásom, kosztom, ruhám és biztos állásom, fokozatosan nekiláttam a tudományos területek tanulmányozásához. Könyvtárakba jártam, az egyetemen szereztem kapcsolatokat, és a hivatali könyvtárban található szakkönyveket olvasgattam. Kibontakozott egy év alatt új életem egész horizontja.

Láttam azt, hogy a társadalmi nexusokat tartani és bővíteni kell, ott kell lenni a je-

⁹ Mikó Ferenc, bölöni, miniszteri tanácsos, később államtitkár az Igazságügyminisztériumban.

¹⁰ Bizonyára elírás, helyesen 20 korona.

lentős családok fogadónapjain, a téli szezonban rendezett nagy bálokon, sport és egyéb eseményeken. De azt is láttam, hogy kollégáim nagyobb része ezzel ki is mérítette minden idejét, eszükbe sem jut tanulni, egy magasabb rendű életre berendezkedni. Úgy látják, és abban igazuk volt, hogy vagyonuk, nevük és társadalmi kapcsolataik révén biztosíthatják pozíciójukat és előmenetelüket. Ha még hozzá jól is nőszülnek, belépnek a Casinoba, kezükbe esik a marsallbot. Majdnem azonos volt a helyzet a tisztikarban és a többi hivatalban, illetve közéleti területen is. Mindenütt megvolt a környezet, amelyben ezt a keretet ki kellett építenie annak, aki karriert akart csinálni. Én nem láttam tehát ezt elhanyagolandónak, azonban a fő célom nem ez, hanem tudás és önképzés volt. Láttam, hogy tehetségben felettük vagyok, azt is éreztem, hogy úgy testileg, mind szellemileg a legnagyobb feladattal is meg tudok birkózni, valamint elbírom az abnormálisra növelt terhelést is. Tehát amíg ezt az üres, de szükséges területet igyekeztem uralni, teljes energiával a magam szellemi vagyonának gyarapítására törekedtem. Tudtam azt, hogy nekem nincs apám, nagybátyám, sógorom, apósom, aki befolyásos körökben érdekeimet képviselje, és akikre tekintettel én automatikusan érem el a legmaga-

sabb pozíciókat, így azt a tőkét kellett gyarapítani, amelynek ereje áttöri ezt a nepotista frontot. Többet kell tudnom mindenkinél, ha már az Isten képességet adott hozzá, akkor szerezzem meg magamnak azt a látókört és tudományos rangot, amivel ennek a jórészt szellemileg szegény társaságnak élére kerülhetek. Úgy éreztem, hogy származásom kötelességemmé teszi, hogy frissítő erőt vigyek az enervált felsőbb rendűek életébe. Nem volt kétsésem, hogy elérem azt, amit akarok. És beosztásom ehhez igen jó bázis volt. Nem lehetett elnyomni már kezdetben, mert főnököm helytállott azért, amit nálam elismert és ezen felül, tőle sokat tanulhattam.

[1930-as évek]

Időközben sok irányban társadalmi érintkezésem is kiszélesedett. A legmelegebb és kedvesebb barátság Kovács Nagy Sándor¹¹ volt főispán, közjegyző családjával épült ki. Veje Lőrincz Ferenc¹² egyetemi tanár, a Közegészségügyi Intézet későbbi igazgatója, egy kitűnő tudós és ember. Náluk rendszeres összejövetelek voltak ahol sok jelentős emberrel cseréltünk állandóan gondolatot. A legsűrűbben jött vendégük

11 Helyesen: Kovács-Nagy Sándor (1883–?) jogász, tisztviselő. Kiszegdapárti politikus, 1920-tól Bihar vármegye főispánja. 1922-től nemzetgyűlési képviselő. 1929–1949 között gödöllői közjegyző.

12 Lőrincz Ferenc (1898–1986) orvos, mikrobiológus, parazitológus. 1924-ben Szegeden szerzett orvosi

oklevelet, 1928–1936 között az Országos Közegészségügyi Intézet adjunktusa, a kórszövettani és parazitológiai osztály vezetője. 1934-től egyetemi magántanár. 1936-tól Szegeden, majd Kolozsváron a közegészségtan egyetemi tanára, 1943 – az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója.

Johann Béla¹³ államtitkár, a közegészségügyünk modern megszervezője. Vele ilyenkor az aktuális kérdéseket is átbeszéltem. Itt jöttem össze az ország legnevezetesebb orvosprofesszoraival. Ezekkel való érintkezésem újabb területeken tágította ismereteimet.

Imrédy Bélával és feleségével,¹⁴ Gömbös Gyula feleségével¹⁵ Marton Béláéknál¹⁶ ismerkedtem meg. Minden héten együtt

voltunk, és az asszonyok politikai szerepéhez tartottuk a kapcsolatot. [Sic!]

Gömbös munkatársai, Petneházy Antal, Szakvály Emil, Kis Lajos, Kunder Antal¹⁷ stb. bevontak bennünket az ő tanácskozásaikba, így közvetlen befolyást gyakoroltunk az ország jelentősebb eseményeire.

Közben felvettek az EX-be (Etelköz).¹⁸ Nem igyekeztem ide, de előbb említett urak és barátaim kívánták. A felvételt

13 Johan Béla (1899–1983) orvos, 1925–1935 az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója, 1935–1944 – belügyi államtitkár.

14 Imrédy Béla (1891–1946) pénzügyi szakember, politikus. 1932–1935 között pénzügyminiszter, 1935–1938 – a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1938. május 14-től 1939. február 16-ig miniszterelnök. 1940-től a Magyar Megújulás Pártja nevű ellenzéki párt vezetője. 1944-ben, a német megszállás után tevékenykedő Sztójay-kormányban gazdasági csúcsmíniszter. 1946-ban a népbíróság háborús bűnösként halálra ítélte, kivégezték. Felesége, Nelky Irén befolyása, számos beavatott kortárs megítélése szerint, nagyban hozzájárult politikai, hatalmi ambícióinak mértéktelenné válásához. Ennek az egykorú politikai körökben szinte közmondásos voltát mutatja a Kozma Miklós által rögzített epizód: amikor Imrédy vonakodott a pénzügyi tárcát a Nemzeti Bank elnöki tisztségére cserélni, Gömbös azt a megjegyzést tette: „... Irénke arra gondol, hogy miniszterelnökné lehet?”

15 Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus. Vezérkari százados, 1919-ben a szegedi ellenkormány hadügyi államtitkára. Politikai pályára lépett, 1920-tól képviselő, 1922–1923-ban az Egységes Párt ügyvezető alelnöke, 1924–1928 – az ellenzéki „Fajvédő Párt” vezetője. 1928-ban visszalépett a kormánypártba. 1928–1929-ben honvédelmi államtitkár, 1929-től haláláig honvédelmi miniszter. 1930 – szolgálaton kívüli tábornok, 1934-től altábornagy. 1932. október 1-től 1936. október 6-ig miniszterelnök, a Nemzeti Egység Pártja nevű kormánypárt vezére. Második

feleségét, Szilágyi Erzsébetet, akivel 1926-ban házasodtak össze, politikai, közéleti tevékenysége során ismerte meg: a Gömbös által elnökölt Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) női szakosztályának volt az elnöke.

16 Marton Béla (1896–1960) politikus, 1931-től kormánypárti képviselő, 1932–1937 között a Nemzeti Egység Pártja ügyvezető főtitkára. 1945-ben elhagyta az országot, Ausztriában telepedett le.

17 Petneházy Antal (1895–1973) mérnökkari tiszt, Gömbös Gyula bizalmasa, 1936-tól iparügyi államtitkár. Szakvály Emil (1896–?) mérnökkari tiszt, 1935-től az Iparügyi Minisztériumban működött. 1944–1945-ben Szálasi Ferenc nyilas kormányában iparügyi miniszter. 1946-ban a népbíróság háborús bűnösként életfogytiglani fegyházra ítélte. 1956-ban kiszabadult, valószínűleg elhagyta az országot. Kiss Lajos (1896–?) jogász, tűzoltótiszt. 1936-ban miniszterelnökségi osztálytanácsos, 1936 októberétől budapesti tűzoltó főparancsnok, 1939-től országos tűzrendészeti felügyelő. Kunder Antal (1900–1968) mérnök, politikus. 1938–1939-ben kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint iparügyi miniszter. 1940–1944 között az Imrédy Béla vezette Magyar Megújulás Pártja egyik irányítója. 1944-ben a német megszállás után alakult Sztójay-kormányban kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter. 1946-ban a népbíróság háborús bűnösként életfogytiglani fegyházra ítélte. 1956-ban kiszabadult, és Brazíliába emigrált.

18 Etelközi Szövetség (EKSZ, EX, ET, X) 1919-ben alakult titkos szervezet, mely a két világháború között

Fabiny fivérek (FM)¹⁹ igyekeztek megakadályozni, de nem sikerült. Ebben a szervezetben ritkán jelentem meg. Tisztán klikk-jelleget vett fel. És a bent levők némelyikéről nem is volt jó véleményem. Így a szervezetben csupán névleg voltam bent, de annak semmilyen ténykedésében nem vettem részt. Szükség volt azonban rá, mert aki nem volt bent, azt gyanúsnak ítélte a legfelsőbb „kamarilla”.

Bekapcsolt Magyary²⁰ pár éven át a Tudomány Egyetemen létesített Közigazgatási Intézetének a munkájába. Itt igen kiváló fiatal gárda volt a magyar élet problémáinak tanulmányozására és kiadványok szerkesztésére. Ennek a munkának körülbelül három éven át voltam munkatársa. Sokat tanultam is vele, mert Magyary gyűjtötte a világ minden tájáról az idevonatkozó anyagot. Életem új alakulása azonban már azután nem hagyott időt ennek további folytatására.

Teleki Pál tudományos munkásságának megismerését is szükségesnek tartottam, ezért vele igen gyakran beszéltem át az emberiség és a magyarság problémáit. Nagy tudása és bölcs meglátásai, valamint

nagy tapasztalata sokban gyarapította higgadságomat és a kérdések tárgyalásai körül alkalmazandó módszerismereteimet. Vele a későbbiek folyamán igen szívélyes kapcsolatba kerültem.

Az OMGE keretében Mutschenbacher Emillel²¹ lettem jó barátságban, aki atyailag beszélt meg velem gazdasági kérdéseket. Jó eszű, teljesen liberális gondolkodású, retrográd mentalitású ember, aki a nagybirtokok létét életfontosságúnak tartotta.

Széles köre alakult ki azoknak a családoknak, akik a gazdasági és társadalmi élet terén vezető szerepet töltöttek be, és akikkel én rendszeres kapcsolatot tartottam fenn. Legnagyobb részben azonban olyan irányú társaság, akik nem voltak közhivatalnokok, mert én inkább az élet problémái iránt érdeklődtem, és a közhivatalnoki fel fogást nagyon is lenéztem.

A Földművelésügyi Minisztériumban az elmúlt néhány év alatt kialakult az egymással szembenálló tábor. [Sic.] Egyik oldalon a Meyer Károly²² vezetése alatt álló liberális, nepotista és részben panamista társaság. Mögötte állott a többsége a tisztviselői karnak a minisztérium központjában. A

az irredenta és fajvédő alapon álló egyesületek többségét irányította. Tagjai főleg tisztviselők, katonatisztek voltak. A szövetségbe meghívás alapján felvételüket kérők misztikus szertartás keretében tettek életre-halálra szóló fogadalmat az irredenta és fajvédő célok szolgálatára.

¹⁹ Fabiny Tibor miniszteri tanácsos a Földművelésügyi Minisztérium elnöki osztályán szolgált, Fabiny István miniszteri osztálytanácsos pedig a közgazdasági csoport külforgalmi ügyosztályát vezette.

²⁰ Magyary Zoltán (1888–1945) jogász, tisztviselő, egyetemi tanár. 1910–1930 között a Vallás- és

Közoktatásügyi Minisztériumban szolgált, az 1920-as években a tudománypolitikai ügyosztály vezetője. 1931–1932-ben a közigazgatás racionalizálásának kormánybiztosa. 1931-ben megalapította a Magyar Közigazgatástudományi Intézetet. Az intézet munkájában részt vevő belső és külső munkatársak eszmei-szellemi közösségét „Magyary-iskolának” nevezik.

²¹ Mutsenbacher Emil (1880–?) 1907-től az Országos Magyar Gazdasági Egyesület tisztviselője, 1926-tól ügyvezető igazgatója. 1931 – felsőházi tag.

²² Helyesen: Mayer Károly (1879–?) államtitkár.

másik oldalon Péchy Tibor²³ és a mi gárdánk. Ez az úgynevezett „puritánok” tábor. Mi az egész igazgatási ág területén tisztogatást és modern reformokat sürgettünk. A harc néha egzisztenciális veszélyekkel is járt, de mi elszántsággal folytattuk. Péchy Tibor kiesett, mert nem volt bátorsága merészebb lépésekre. Meg ő Casino-tag volt, és annak megvolt a fékező hatása.

Ugyanerre az időre esik megismerkedésünk Mecsér Andrással.²⁴ Erről egy pár szót el kell mondanunk. Nagyon kevesen ismerték eddig. Neve akkor lett ismertté, amikor Gömbös Gyula elutazott Hitlerhez, és egyedül Mecsér társaságában tette meg ezt az útját. Mindenki okát kutatta, és kitudt, hogy Mecsér személyes ismeretségben van Hitlerrel. Vele annak idején, még harcainak elején Münchenben ismerkedett meg, és akkor Mecsér közvetítésével több náci vezér menekült meg az elfogatástól. Azóta is tartja a barátságot Hitlerrel, és most ő rendezte meg Gömbösnek Hitlerrel való találkozását.

Egyébként Luchenbacher Antalnak, a nagy lóversenyistálló-tulajdonosnak és földbirtokosnak a veje, eredetileg aktív huszár őrnagy volt. Származásilag nem magyar, atyja szegedi börtönigazgató volt. Ő vándorolt Magyarországra Csehországból.

Az ifjú Mecsér viszont „Aranyözön” néven bőven termő tengerit termel, és a magyar parasztságnak protektora. Eltökélt híve a németekkel való barátságnak és gazdasági együttműködésnek. Ebben az évben lett a Budapesten megalakult Magyar-Német Kereskedelmi Kamara elnöke. Közvetlen barátja Otto Braun,²⁵ a Hitler későbbi feleségének bátyja.

Mindezeket megtudva, mi magyar szemmel nézve bizonyos mértékben veszélyesnek tartottuk az ő befolyásának növekedését, de úgy láttuk, hogy azt nem lehet megakadályozni. Ezért jobb lesz vele barátságot kötni, és ezen keresztül enyhíteni a káros befolyásokat.

Ez sikerült is, és mindhárman²⁶ bizalmas barátságba jutottunk vele. Ezt felhasználtuk a kényes kérdések állandó átbeszélésére és óvatos irányítására. Gömbös földművelésügyi államtitkárnak akarta őt előterjeszteni, de ehhez nem nyerte el a Kormányzó előzetes hozzájárulását. Ebben nagy része volt a földművelésügyben uralkodó klikk befolyásának azokra az urakra, akik a Kormányzónál tanács adtak [Sic.] (Károlyi, Somsich, Teleki, Sigray grófok stb.)

Gömbös Gyulával több ízben folytattam megbeszélést az ország újjászervezésének kérdéseiről. Ezekben Szakváry és Kiss La-

23 Péchy Tibor miniszteri tanácsos, a minisztérium közgazdasági csoportjának vezetője.

24 Mecsér András (1883–?) földbirtokos, katonatiszt, politikus. A két világháború között a magyar és a német szélsőjobboldali szervezetek, mozgalmak között kapcsolatot tartó személyiség. 1931–1939 között kormánypárti képviselő, majd a nyilasokhoz csatlakozott. 1944-ben a Szálasi-kormány idején berlini magyar követ. Berlin ostromakor Etiópiába menekült, további sorsa ismeretlen.

25 Otto Braun német üzletember, Mecsér András üzlettársa és összekötője a német nemzetiszocialista párt köreivel. A náci párt egyik legfontosabb Magyarország-szakértője.

26 „Mindhárman”: a Földművelésügyi Minisztériumban a huszas években kialakult baráti társaság, melyet Máté Imre, Uhlarik Béla és Herkély Tibor alkottak. Uhlarik Béláról ld. a 27. jegyzetet. Herkély Tibor miniszteri tanácsosi rangban az elnöki osztályon szolgált az 1930-as évek közepén.

jos, valamint Uhlarik²⁷ asszisztáltak. De bizonyos szabad mozgást biztosított nekem hogy Horváth Ida, annak a Horváth Gábornak testvére, akivel a Meteorban együtt laktam, lett a miniszterelnök legbizalmasabb titkára. Vele folytatott beszélgetéseim során (mint a hőmérőről az időjárást és a barométerről a várható időt) olvastam le a háttérben történő eseményeket, melyeknek kifelé ható következményei később mutatkoztak. Néha bevallotta, hogy kezeit lefognák minden oldalról a Kormányzóra befolyást gyakorló retrográd elemek, és részben a hatalmas iparmágnások (zsidók). Ennek nyomán bizonyos lelki válság keletkezett benne. A tiszta jó szándék, a tettekésség és a haladás elindítására szóló akarat küzdött benne ezekkel az ellenhatásokkal, melyeket kártékonyaknak tartott, de nem tudott ő sem kivédeni. Felelőtlen

nül a háttérben dolgoztak. Mindez sokban hozzájárult betegségének súlyosbodásához. Amikor viszont a betegség úrrá lett felette, nem kétséges, hogy egy tehetetlenségi helyzetbe került. Lelki válságát fokozta, hogy amikor szinte köztudomású lett betegségének válságos volta, barátai is egymás után hagyták cserben. Ezek között első helyen Antal István,²⁸ Petneházy, a politikusok között Eckhardt Tibor²⁹ stb.

Érdeemes pillanatfelvételeket adni az érintkezéseim egyes jellegzetesebb pontjairól. Nem meríti ki azt, de mutatja, hogy milyen szükségletek merültek fel a felszínen maradáshoz.

Baráti viszony alakul ki Barta Imre (zsidó) magkereskedő, földbirtokossal,³⁰ Elek Ferenc és István³¹ (zsidó) nagybirtokosokkal, Montagh Ákos (zsidó) nagybirtokossal.³² Barta típusa volt az alulról felnőtt és

27 Ricsóy-Uhlyarik Béla (1935-ig Uhlarik Béla) (1895–1985) 1919 márciusától a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselője, miniszteri segédtitkár a FM elnöki osztályán. 1935-től Békés vármegye főispánja, 1938-tól Csanád vármegye főispánja is. 1939-től miniszteri tanácsos a Földművelésügyi Minisztériumban. 1944-ben debreceni hadművelési kormánybiztos.

28 Antal István (1896–1975) jogász, politikus, Gömbös Gyula bizalmasa. 1935-től országgyűlési képviselő. 1932-ig a Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége ügyvezető titkára. 1932-től a miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője. 1935–1936-ban, majd 1938–1942 között az Igazságügyminisztérium politikai államtitkára. 1942–1944 között a Nemzetvédelmi Propagandahivatal vezetésével megbízott tárca nélküli miniszter. A német megszállás után alakult Sztójay-kormányban igazságügyminiszter, egyúttal vallás- és közoktatásügyi miniszter is. 1946-ban a népbíróság háborús bűnösneként halálra ítélte, a köztársasági elnök az ítéletet életfogytiglani

fegyházra változtatta. 1956-ban kiszabadult, de ismét jelentkezett büntetése letöltésére. 1960-ban kegyelmet kapott, ezután Budapesten élt.

29 Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus, köztisztviselő. 1919–1922 között a miniszterelnökség sajtófőnöke. 1922–1926 között képviselő, a Gömbös Gyula vezette ellenzéki „fajvédő párt” egyik alapítója. 1932–1940 között a Független Kisgazdapárt vezetője. 1934–1935-ben Magyarország népszövetségi főmegbízottja. 1941-ben az Egyesült Államokba távozott, 1945 után az amerikai magyar politikai emigráció egyik vezető személyisége.

30 Bartha Imre m. kir. gazdasági főtanácsos, a Selecta Magtermelő Rt. vezérigazgatója.

31 Elek Ferenc és István az 1935. évi Gazdacímtár adatai szerint Ercsiben 1637 hold földdel rendelkeztek, ezen felül Ferencnek Iváncsán 603 hold birtoka volt.

32 Montagh Ákosnak az 1935. évi Gazdacímtár adatai szerint 1308 holdja volt Mezőtúron, Nagybánhegyesen és Törökszentmiklóson.

öntudatos zsidónak, jó magyar és mindenáron dzsentrynek mutatta magát. Igen jó barát volt, főleg ha az érdekeivel is egyezett.

Elek Ferenc bursikóz³³, de a mezőgazdasági élet terén fivérével együtt igen nagy befolyással rendelkező nagykapitalista birtokos és nagybérlő. Házánál a közgazdasági élet minden árnyalatának emberei fordultak meg. Sok jó összeköttetést szereztem ezen érintkezésekkel. A fivére a vagyontól megszédült, prepotens, de nagyon eszes ember, aki helyzetét nagyon is kihasználta, miután ő volt Purgly Emilnek³⁴ (a pár hónapos földművelésügyi miniszternek és a Kormányzóné nagybátyjának) bizalmasa és tanácsadója. Purgly csak azt csinálta, amit Elek István tanácsolt, így azután minden jól jövedelmező tisztségbe bekerült. A Cukortermelők Országos Szövetségének elnöke, majd a Cukorgyárosok szervezetének is tagja, a Kereskedelmi Bank igazgatóságának tagja, és mint ilyen, a Nemzeti Banknál összekötő. Ezért kapott 60 000 pengőt évente. Ez a lelkiismeretlen, de határtalanul gőgös és buta „nagyúr” megjárta a közélet terén is azt a körülményt, hogy véletlenül a Kormányzóné nagybátyja. Ezt használta ki jól Elek István, és magának illegitim befolyást szerzett. Purglyról el kell még mondani azt is, hogy lelkiismeretlen úton megszerezte unokatestvérének a birtokát (megvette az infláció előtt, és befolyásával mesterségesen húzta addig, amíg a kikötött vételárat egy pár malac árából kifizette), majd ugyancsak helyzetével visszaélve, rákényszerítette egyik birtokának régi vevőjét, hogy a föld felét adja neki vissza, így vagy ötezer hold ura lett. Cselédjeit nem fizette, siralmas körülmények között tartotta, adóját nem fizette be, és a kötelező rendeleteket nem tartotta be. Ellel azonban nem tudtak eljárni. Hosszú ideig főispán, majd földművelésügyi miniszter, azután OMGE-alelnök és kecskeméti kamarai elnök stb. lett. Az ilyen egyének, akik voltak számosan, távolították el a magyar népet a vezető rétegtől, és ennek volt tanácsadója Elek István. Nekem nagyon is hasznos volt ezekben a társaságokban közelről, fehér asztalnál ismerni meg az ilyen embereket.

Montaghék házában viszont számos komoly gazdasági szakemberrel, a letűnően levő korszak nevezetes politikai és közéleti vezető embereivel, az aktív államélet liberális egyedeivel és nagyon sok külföldi diplomatával kerültem érintkezésbe. Házuknál megfordultak a művészi élet nagynevű reprezentánsai is. Minthogy nemigen hagytak ki egyetlen eseményből sem, így mindezekkel alkalmam volt közelebbi kapcsolatba kerülni. Minthogy mindkét fiuk Svájcban nevelkedett, azoknak szerzett ismerősei is megfordultak a házuknál, én ezekkel is jó baráti viszonyba kerültem. Nagyon sokban tágultak ismereteim, az emberekkel való érintkezés taktikája és az adatgyűjtés módszerei terén. Természe-

egyben csonka Arad és Torontál megyék főispánja is. 1932-ben földművelésügyi miniszter.

³³ Bursikóz: fiatalosan vidám, pajkos.

³⁴ Purgly Emil (1880–1954) földbirtokos, 1922–1932 között Csanád megye főispánja,

tes, hogy mindezek az érintkezések igen sok kellemes idő és kapcsolat számára is lehetővé tették nyújtottak.

A földbirtokosok gazdaságaiban sok időt töltöttem, hogy annak részleteivel is megismerkedjek.

Montaghék egyik rokona volt Szende Dezső³⁵ pesti ügyvéd. Vele is baráti viszony alakult ki, szinte mindennapos lettem házuknál. Az itt szerzett tapasztalataim nagyon színesek. A közélet és a gazdasági élet minden árnyalatával kapcsolatban volt, és hihetetlen ravaszsága, jó esze és morális gátlásnélkülisége mindenhova utat nyitott számára. Őrajta keresztül értesültem a közéletünkben leburjánzó panamákról. Nagyon hasznos volt ez számomra, részint bizonyos helyzetek elkerülése, részint pedig sok esemény rugójának megfejtése érdekében. Házánál ismerkedtem meg többek között Donnalson Rawlins nevű angol diplomatával. Tőle sok mindent tudtam meg az angol diplomácia módszereit és az Intelligence Service szerepét illetően. De megismertem az angol birodalom léleknélküli, céltudatos világbirodalmi politikáját. Ő később La Plata-ban lett nagykövet. Úgy került Szendéhez, hogy annak idején együtt voltak diákok Cambridge-ben. Jobban megnyílt tehát a szája, főleg borozás közben.

De érintkezésbe kerültem Juard nevű francia katonai attaséval, aki a magyarságnak nagy ellensége volt. Alaposan tájékozódtam ennek az irányzatnak okairól és céljairól is.

Gyakori érintkezésbe kerültem Bekény Zoltánnal, aki cs. és kir. kamarás, min[iszteri] tanácsos volt a honvédelmi minisztériumban, Belitska Sándor³⁶ közvetlen barátja. Így Belitskával is tudtam szálakat kiépíteni, aki Varsói követünk volt. Bekény érdekes típusa volt a dekadens nemesi utódoknak, jó nevelésű, művelt, eszes, de morálisan minden tájékozódás nélkül. Így tudom megmagyarázni azt is, hogy Szendével kapcsolatban volt. Szerepet játszott a pénz és az a sok lehetőség, amit Belitska minisztersége adott nekik. Ennek a környezetnek egyik epigon alakja volt Farkas Elemér, aki Bekény mellett asszisztált Belitska idejében. Ez teljesen jellemtelen, intrikus, tanulatlan és gonosz ember, aki l'art pour l'art ártott mindenkinek. A panamát szinte úri kötelességnek tartotta. Típusa volt annak a beamternek, aki kártékony.

Nem volt tehát olyan mellékösvénye a hivatali és közéletnek, amelynek modern parazitái itt meg nem fordultak volna, és így bő alkalmam nyílt a rothadásnak ezt a területét is megismerni.

Másik ilyen terep volt Moskovits Miklós vegyszergyáros háza. Román, magyar közéleti emberek nyüzsögtek nála. Különösen sokat találkoztam ott Manoilescu államtitkárral. Moskovitsnak Pesten és Nagyváradon voltak gyárai. Ebből a körülményből adódott a kétirányú közéleti kapcsolat. Kézkezet mos alapon jóban volt mindenkivel, akit meg lehetett nyerni pénzzel, vagy más úton üzleti ügyeinek támogatására. Az én

³⁵ Szende-Montagh Dezső (1884–?) ügyvéd, földbirtokos, kormányfőtanácsos.

³⁶ Belitska Sándor (1872–1939) katonatiszt, 1919-ben

az ún. második szegedi ellenkormányban, majd 1920–1923 között honvédelmi miniszter, 1923–1930 között varsói követ.

kapcsolatom a nagyváradi születés volt, és nagyon kellett vigyáznom, hogy észre ne vegye (mert nagyon eszes és tisztánlátó zsidó volt), hogy én miért járok szívesen hozzá. Kellett tudnom, hogy miképpen kapcsolják be az üzletemberek a közéleti embereket. Látnom kellett, hogy a közéletünk miként és milyen ösvényen züllik.

Máday Sándoréknál³⁷ a magasabb rendű művészvilággal kerültem kapcsolatba. Ez egy igen felemelő és jó hatású érintkezés volt. Erre is szükségem volt, magam is szerettem a művészetet. A Művészek Clubjának tagja voltam, és oda rendszeresen eljártam. Nagyon sok jó napot, kitűnő élvezetet és kellemes kapcsolatokat találtam itt.

Nem hanyagoltam el a társadalmi kapcsolatokat a hivatali élet „házat vivő” köreiből sem. Térfy Bélák, Vaszary Lászlók, Purgly Jánosék, Devics Lászlók³⁸ házáinál rendezett estélyeken részt vettem, és velük más irányú társadalmi összejöveteleken is részt vettem. Nagyon is fontos volt ennek a rétegnek életét, szokásait és felfogását állandóan ismerni. De ezen felül a legtöbb helyen nagyon is kedvesek voltak, és

érintkezésem nemcsak szórakozásban, de szellemileg is profitolt.

Ez időtájban egészen új társadalmi körök alakultak ki Gömbös uralomra jutása kapcsán. Azok, akik mint az ő bizalmasai (főleg vezérkari tisztek) bekerültek az egyes minisztériumokba és jelentősebb hivatalokba, mint „összekötő” szakközegek, azonnal „házat” nyitottak, és vonzották magukhoz a Gömbös-féle irányzattal addig semmi kapcsolatban nem volt jelentősebb személyeket és családokat. Ezeket a meghívásokat nem lehetett mellőzni. Igen gyorsan sodródtam így bele az ismeretségbe és barátságba mindezen körökkel. Különösen az asszonyok voltak agilisek a szervezésben. De fékezhetetlen ambíció jelentkezett a férfiakban is. Tervszerűen hozták össze az embereket fehér asztalhoz. Fő aktivitást fejtettek ki: Farkas Ákos fővárosi tanácsnok³⁹, aki mindenáron polgármester akart lenni; Kiss Lajos, aki tűzoltó főparancsnokságra pályázott (később el is érte); Vass Elek⁴⁰ (aki később államtitkár lett); Petneházy Antal (aki ugyancsak államtitkár lett); Szeder János⁴¹ (az EX vezetője);

37 Máday Sándor (1878–?) a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója, majd vezérigazgató-helyettese.

38 Térfy Béla az Igazságügyminisztérium magánjogi ügyosztályán szolgált, Vaszary László, Devich László a Földművelésügyi Minisztériumban. Purgly János földbirtokos, m. kir. gazdasági főtanácsos volt.

39 Farkas Ákos, dorogi (1894–1952) fővárosi tisztviselő, a német megszállás után, 1944 júniusától Budapest polgármestere. 1945-ben elhagyta az országot, de az amerikaiak háborús bűnősként kiadták Magyarországnak. A népbíróság

15 évi kényszermunkára ítélte, amit a felsőbb bíróság tízévi fegyházra változtatott. A fogságban hunyt el.

40 Vass Elek miniszteri osztálytanácsos, a Földművelésügyi Minisztérium földbirtokpolitikai ügyosztályának vezetője.

41 Szeder János (1896–?) mérnök, politikus, 1935–1944 között kormánypárti képviselő. A Magyar Fajvédő Társaság főtitkára, vezető szerepet játszott az Etelközi Szövetség hatókörébe tartozó mozgalmakban.

Marton Béla és főleg felesége; Rátz Jenő,⁴² felesége és leánya (Rátz Jenő honvédelmi miniszter volt) és sok más. Engemet már az első menetben bekapcsoltak, mert hiszen már ekkor az országban általánosságban elismert szaktekintély, író és organizátor voltam. Én hagytam magamat sodorni, hiszen ha nem hagytam volna, akkor is vittek volna. Ebben az időben már Ricsóy Uhlyarik barátom főispán volt, és Herkélyi [sic.] osztályvezető. Kis hármassunk tehát már lépegetett előre.⁴³

Imrédy Béla körül egy állandóan szélesedő kör alakult ki. A Gömbös alatt megtartott választáson⁴⁴ már sok olyan képviselő jött be, akik szimpatizáltak a német kapcsolatokkal. Már Mecsér is képviselő volt.

Mecsér újabb útja Hitlerhez a Berlin–Róma–Budapest tengely kialakítását tette perfektté. Elvileg ez már megvolt, amikor Gömbös Gyula azt Hitlerrel és Mussolinival perfektuálta. A tengely létrejötté tehát nem Gömbös, hanem Mecsér műve volt. Gömbös csak szívesen ment bele, és teljes erejével indult el ennek magyar vonatkozásban a konzekvenciáit levonni.

Imrédy Béla eredetileg angolbarát és angol kultúrájú ember volt. Amikor miniszter (később miniszterelnök) volt, felismerte, hogy az angolok végtelenül cinikus nemtörődömséget mutatnak a magyar érdekek

kel szemben. Többszöri tárgyalásai során megállapította, hogy sem erkölcsi, sem materiális segítséget onnan nem várhatunk. A tőlünk területeket kapott szomszédainkkal kapcsolatos vitáinkban és a magyar kisebbségek védelmében a hivatalos Angliától semmit nem várhatunk. Közben az orosz háborús készülődésekről tájékozódást nyertünk. De már nagy lendületet vett Hitler és Mussolini országaiban a nyugati államok kegyetlen magatartásával szembeni ellenszegülés. A fegyverkezés hihetetlen erővel folyt. Hitler már megtette a nagy lépéseket, melyek azt mutatták, hogy az angolszászok senkit nem védenek meg, és hogy a Szovjettel is barátságot kötnek, csak a saját önző érdekeiket szolgálhassák. Sok lelki vajúdáson ment át Imrédy Béla, mert ő sem a nemzeti szocializmusnak, sem a fasizmusnak nem volt híve. Mint világvonatkozásban is neves és képzett közgazda, nem is lehetett a forradalmi újítások követője. Nemcsak magyar, hanem világméretben szemlélte az eseményeket. Mindent megtett, hogy az angoloktól csak a legkisebb biztatást is megszeresse arra, hogy Magyarországot, semlegesége esetén, igazságában támogadják. Nem lehetett ezt elérni. Felelős magyar politikus nem tehetett mást, mint elfogadta ő is Hitler és Mussolini baráti kezét, akik nem-

⁴² Rátz Jenő (1882–1952) katonatiszt, politikus. 1936–1938 között vezérkari főnök, 1938-ban honvédelmi miniszter. 1940-től az Imrédy Béla vezette Magyar Megújulás Pártja pártvezető-helyettese. 1944-ben a német megszállás után alakult Sztójay-kormányban tárca nélküli miniszter, a miniszterelnök helyettese. A népbíróság háborús

bűnősként halálra ítélté, amit a köztársasági elnök életfogytiglani fegyházra változtatott. A fogságban hunyt el.

⁴³ Ricsóy-Uhlyarik Bélát Békés vármegye főispánjává nevezték ki.

⁴⁴ A választásokat 1935. március 31. és április 7. között tartották.

csak ígéretet tettek, de annak beváltására bizonyítékokat is szolgáltatottak.

Így ő is állt a németekkel való meg-egyezés és együttműködés útjára. Kaposvárott elmondott beszédjének⁴⁵ napja volt az, amikor ezt a magyarság és a világ is megértette. Ez persze később volt.

Felesége⁴⁶ intenzív részt vett a politikai élet irányításában. Körülötte a férfiaknak és asszonyoknak egész serege alakult át politikai központtá. Innen indult el azután a később nagy méreteket öltött női szervezetek jobboldali tevékenysége. Ebben már Kozma Miklós,⁴⁷ a Rádió igazgatója és a felszínre jött új politikusok egész tábora vett részt.

Nem lehet kihagyni a ható életközpon-
tok közül Lóczy Lajos⁴⁸ egyetemi tanár há-
zát. Ő volt a Geológiai Intézet igazgatója.
Nagy keleti kutató és tudós. Felesége vi-
szont egy reprezentatív személyiség, na-
gyon eszes, művelt és világhírt valaki, aki a
tudós házát a politikusok, diplomaták és
nagynevű nemzetközi személyiségek talál-
kozhelyévé építette ki. Ennél a háznál ál-
landó vendég voltam, és így az ott megfor-
duló kiválóságokkal intenzív kapcsolatba
kerültem. A velük folytatott beszélgetések

nemcsak tudásomat növelték, és újabb és újabb bevilágítást engedtek a való élet hát-
terébe. Ezeken az összejöveleteken sok
minden dőlt el politikai, társadalmi, tudomá-
nyos és egzisztenciális területeken. Ma-
gam is sokat profitáltam.

Egyik területe volt egészen más irányú
személyekkel az érintkezésnek a Baróthy
Pál,⁴⁹ ekkor már budapesti főügyész által
összehozott asztaltársaság. Rendszeresen
együtt ebédeltünk a Magyar Világ nevű kis-
korcsmában. Itt állandó tagok voltak:
Minich Károly orvos, a Bonctani Intézet ve-
zetője és törvényszéki szakértő, Timkó Zol-
tán koronaügyész, Horváth Jenő miniszteri
osztályfőnök, Bartha Gyula pesti ügyvéd és
a haladó intellektuelek belfogója, újságírók,
írók stb. Ebben a körben az igazságszolgá-
latás területén otthonos vezető emberek is-
mertetésében láttam bele az államélet egy
igen kényes funkciójába, valamint, a bűnözés
különböző ágaiba. De különösen Bartha
Gyulán keresztül, kapcsolatba kerültem az
újságírók, írók, művészek olyan köreivel,
amelyek az uralkodó társadalmi körtől balra
állottak. Az úgynevezett „nagyhajú művé-
szekkel és írókkal”, akik a meglevő társada-

⁴⁵ Imrédy 1938. szeptember 4-én Kaposvárott tartott
gazdagünnepén radikális reformprogramot, „csodás
forradalmat” hirdetett, egyértelműen kifejezésre
juttatta szélsőjobboldali fordulatát, letérését a
konzervatív reformpolitika talajáról.

⁴⁶ Lásd a 14. sz. jegyzetet.

⁴⁷ Kozma Miklós (1884–1941) katonatiszt,
politikus. 1925–1935 között a Magyar Távirati
Iroda elnöke, 1926 – a Magyar Rádió elnöke is.

1935–1937 között belügyminiszter. 1937-től
visszatért az MTI élére. 1940–1941-ben
Kárpátalja kormányzó biztosa.

⁴⁸ Lóczy Lajos (1891–1980) geológus, egyetemi
tanár, 1933–1946 az Állami Földtani Intézet
igazgatója. 1946-ban külföldre távozott.

⁴⁹ Baróthy Pál (1872–?) jogász, kir. főügyész, a
Budapesti Királyi Ügyészség elnöke.

lom oszlopait emelgették. Ez az egész társaság a múlt század uralkodó liberális mentalitásának volt folytatása.

A másik asztaltársaság a Hangli nevű kávéházban⁵⁰ volt. Ennek tagjai a miniszterek személyi titkárai feleségeikkel együtt, számos fiatalabb szakember, vállalati vezetők, nagyiparosok stb. voltak. Ezekkel családi- is külön-külön baráti érintkezést tartotunk fenn. Ezek majdnem mindenike az aktuális hatalom hordozóihoz, avagy a gazdasági élet vérkeringéséhez közelálló újabb generációi voltak. [Sic.] Itt folyamatosan értesültünk egymástól a folyó ügyek és aktuális szenzációk kulisszatitkairól. De megismertük az egyes miniszterek és politikai vezetők titkos tanácsadóinak szerepét, az egyes személyiség magán kapcsolatait stb. [Sic.] Mindez nem nagyon hatott lelket nemesítően, de üdvös tanulságok forrása lett. Nem ritka eset volt, hogy az ügyek menetébe hatásosan folytunk be a megbeszéléseink nyomán kialakult álláspont érvényesítésével.

Bekapcsolódtam a Magyar Jogászegylet munkájába is, miután a hivatali tevékenységi köröm a bevett jogászi, nyelv és szövegezési technika alapos elsajátítását tette szükségessé. Elmélyedtem a jogtudományt művelők gondolatvilágába. Mindezeket magamban a mindennapi élet nyelvére igyekeztem átvinni, és érthető formában a laikusok felé tolmácsolni.

A leírásom ismertetésében ezt a megszakítást tudatosan csináltam. Az idevetett

mozaikok szándékosan ilyen rapszodikusak. Ilyen volt maga az élet. Ebből akartam egy néhány képet kiragadni és a való élet szükségleteit elfutó képekkel felsorakoztatni. Minderre a mozgásra és kapcsolódásra szükség volt. Az aktuális élet nem volt olyan kikristályosodott, hogy a tudás, tehetség és tettekkészség elismerést nyert volna. Ehhez kellett a társadalmi és állami élet gépezetének ütemébe bekapcsolva lenni. E nélkül a maradi társadalmi előítéletek ránehezedtek az emberre, valamint az eltévesztett konvencionális mozdulatokat vetettek az egyén lehetőségének. Nagy teher volt ez egy a szakmai téren tudományosan és irodalmilag működő emberre. Sok időt vett el a komoly munkától. Azonban mégis hozzátartozott, mert az alkotás eredményeit csak így lehetett átvinni a köztudatba. Az egyént csak így lehetett elismertetni. Enélkül olyan volt az ember a saját szülőföldjén, mint az idegenbe került kutató, aki „vezetőkre” szorul, akik oda vezetik, ahova akarják. Én viszont nem voltam az a természet, aki vezetni engedi magát, és már beleláltam a világba annyira, hogy ezt ne is tartsam jónak.

Megszakítás nélkül folytattam a tudományos munkát, tanulást, külföldi utazásokat, tapasztalatszerzést, és az irodalmi tevékenységet. Mindez együtt azzal járt, hogy az emberi pihenésre éveken át nem jutott naponta 2-3 óránál több.

Nem érdekelt. Én éreztem, sőt láttam, hogy az Isten által adott képességem több,

⁵⁰ Hangli: a Vigadó téren álló vendéglátóhely, melyet 1870-től Hangl Márk bérelt, ettől kezdve „Hangl

Kioszknak” vagy Hangli-nak nevezték. Budapest ostroma során pusztult el.

